

Asia: VN/1347/2021

Arviomuistio oikeudenkäyntikuluista riita-asioissa

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen Sovittelufoorumi ry kiittää tilaisuudesta saada lausua oikeudenkäyntikuluja riita-asioissa koskevan arviomuistion (2021:16) johdosta ja lausuu kunnioittaen seuraavaa.

1. Yleistä

Kuten arviomuistiossa todetaan, oikeudenkäyntikuluja koskevaa oikeudenkäymiskaaren 20. lukua uudistettiin viimeksi vuonna 1999. Uudistustarpeeseen vaikutti myös tuolloin oikeudenkäyntikulujen voimakas nousu.

Vastauksena oikeudenkäyntikulujen jatkuvaan kasvuun Suomen Asianajajaliitto otti samana vuonna sovittelun edistämisen agendalleen.

Taustalla oli jo tuolloin havainto siitä, että oikeudessa käsitellään usein osapuolten välisiä konflikteja, joissa ei ole sellaista oikeudellista tulkintakysymystä, jonka ratkaisemiseen raskas ja kallis oikeudenkäyntimenettely on tarkoitettu. Toinen taustalla ollut havainto oli se, ettei oikeudenkäynnin perimmäinen tarkoitus ole edes pyrkiä ratkaisemaan osapuolten välistä konfliktia. Oikeuden tehtävänä on antaa auktoratiivinen näkemys siitä, mitä lainkohtaa ja miten tulisi soveltaa riidan kohteena olevassa asiassa oikeudelle esitetyn näytön perusteella.

Kuten arviomuistiossa ilmenee, vuoden 1999 uudistuksien tavoitteet eivät ole toteutuneet. Oikeudenkäyntikulut ovat viimeisen noin 20 vuoden aikana realisestikin yli kaksinkertaistuneet.

Samaan aikaan oikeudessa vireille tulevien, niin sanottujen laajojen riita-asioiden määrä on pysynyt kutakuinkin samalla tasolla, noin 8000–9000 jutussa vuodessa.

Riita-asioita hoitavien juristien keskuudessa arvioidaan, että heille tulee hoidettavaksi vuodessa noin 25 000–40 000 konfliktia. Vain noin 20–25 % juristien hoidettaviksi päätyneistä konflikteista siirtyy siis käräjäoikeuksien käsittelyyn. Käräjäoikeuden pääasiaratkaisun saa alle 10 % riita-asioita käsittelevien juristien pöydille päätyneistä konflikteista.

Käräjäoikeudet antavat nykyään kuitenkin aikaisempaa vähemmän pääasiallisia ratkaisuja, vain noin 2500 vuodessa. Asioita sovitaan aikaisempaa useammin sekä oikeuden ulkopuolella että oikeudessa. Oikeuden sisäpuolella asioita sovitaan sekä oikeudenkäymiskaaren tarkoittamassa valmisteluistunnossa että tuomioistuinsovittelussa.

Tuomioistuinsovitteluissa käsiteltiin viime vuonna noin 2400 asiaa. Näistä noin puolet koski huoltoriitoja.

Tuomioistuinsovittelusta onkin tullut merkittävä konfliktinratkaisumenettely viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vielä vuonna 2010 tuomioistuinsovittelussa oli vuosittain alle sata asiaa.

Kokonaissiirtymä kohti ns. vaihtoehtoisia menettelyjä on ollut nopea. On oletettavaa, että kehitys jatkuu samanlaisena. Tämä johtuu paitsi siitä, että lainkäyttömenettelyt ovat rakenteeltaan raskaita ja kalliita, myös siitä, että valtaosassa konflikteja todelliset juurisyyt ovat muualla kuin osapuolten laintulkintaa koskevissa erimielisyyksissä.

Oikeudenkäynnin ja vaihtoehtoisten menettelyiden rinnalle ovat tulleet myös hybridimenettelyt, esimerkiksi asiat, jotka tulevat vireille haastehakemuksella mutta siirtyvät nopeasti sovitteluun. Ja asiat, joissa toinen osapuoli hakee joko ulkopuolisen asiantuntijan tai esimerkiksi kuluttajasuojalautakunnan ratkaisun, johon toinen osapuoli taipuu.

Oikeudenkäyntikulujen kasvu on yksi syy edellä kuvatulle siirtymälle. Toinen syy on lisääntynyt ymmärrys siitä, että monissa konflikteissa ei ole kysymys laintulkinnasta.

Lisääntyvän sovittelukoulutuksen myötä juristikin ovat erityisesti 2000-luvun vaihteesta alkaen sisäistäneet, että konflikteja voidaan tarkastella paitsi osapuolten oikeuksien ja velvollisuuksien näkökulmasta, myös laajemmin osapuolten intressien toteutumisen näkökulmasta unohtamatta osapuolten oikeuksia ja velvollisuuksia.

Edellä esittämämme perusteella Suomen Sovittelufoorumi katsoo, että arviomuistiossa esille nostetut 21 eri keinoa pyrkiä alentamaan oikeudenkäyntikuluja ja niihin liittyvää kuluriskiä ovat konfliktinratkaisua laajasti tarkastellen liian suppea tapa lähestyä ongelmaa.

Suomen Sovittelufoorumi katsoo, että arvioitaessa oikeudenkäyntikulujen muodostamaa ongelmaa, asiaa tulisi pohtia myös siltä kannalta, millainen konfliktinratkaisumenettely olisi kulloinkin tarkoituksenmukaisin tapa hakea ratkaisua riidan osapuolina olevien henkilöiden ongelmaan. Tällöin tavoitteena on välttää osapuolille tarpeettomien kustannusten syntyminen ja mahdollisimman Pareto-optimaalinen lopputulos.

Pohdittaessa oikeudenkäyntikuluihin liittyvää ongelmaa tulisikin tarkastella konfliktinratkaisun kustannustehokkuutta laajemmin eri menettelyissä eikä keskittyä yksipuolisesti oikeudenkäyntiin.

Tällöin tarkastelussa nousisi esille myös se, voisivatko käräjäoikeudet olla ”moniovisempia” kuin ne nykyään ovat. Toisin sanoen, tulisiko käräjäoikeuksien tarjota nykyisten sovittelu-, sovinnonedistämisen- ja lainkäyttöpalveluiden ohella esimerkiksi riippumatonta konfliktidiagnoosipalvelua. Sen tarkoituksena olisi auttaa osapuolia ymmärtämään, millainen käräjäoikeuden tarjoama palvelu voisi olla osapuolelle lopputulokseltaan paras ja kustannustehokkain. Tällöin konfliktin osapuolet tulisivat nykyistä selvästi tietoisemmiksi vaihtoehtojen tuottamista erilaisista lopputuloksista, niiden aiheuttamista kustannuksista, ratkaisun kestosta ja siten myös kuluriskeistään.

Suomen Sovittelufoorumi ei sinänsä arvostele sitä, että arviomuistiossa tarkastellaan 21:tä eri keinoa alentaa oikeudenkäyntikuluriskiä riita-asioissa. Tarkastelu eri keinojen kohdalla on yleisesti tasapainoista ja perusteltua. Kuitenkin, keinoja pääsääntöisesti yhdistävä haaste on se, ettei niillä juurikaan voida vaikuttaa oikeudenkäyntikuluihin.

Oikeudenkäyntikulut johtuvat suurelta osin oikeudenkäynnille asetetusta vaatimuksesta täyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteet sekä teoriassa että käytännössä.

Oikeudenkäynnin kustannuksina ei tulisi tarkastella yksinomaan oikeudellisten avustajien palkkioita. Kustannuksina tulisi huomioida myös muu haitta, joka oikeudenkäynnistä väistämättä syntyy asianosaisille.

2. Muistion keinot 3 ja 20

Suomen Sovittelufoorumi kommentoi tarkemmin seuraavassa arviomuistiossa esitettyä keinoa 3 eli oikeudenkäyntikuluarvion laatimista ja keinoa 20 eli sovittelun edistämistä. Käsityksemme mukaan nämä kaksi keinoa voivat parhaiten vähentää tarkasteltavaa ongelmaa.

3. Oikeudenkäyntikuluarvion laatiminen

Arviomuistiossa lainataan Suomen Asianajajaliiton palkkio-ohjeen kohtaa:

”Asianajajan on pyynnöstä ilmoitettava tehtävää vastaanotettaessa palkkioperusteensa ja laskutuskäytäntönsä sekä arvioitava tehtävän tai sen osan hoitamisesta veloittava palkkio... Mikäli tehtävää hoidettaessa ilmenee, että arvioitu palkkio ylittyy, asianajajan on ilmoitettava siitä asiakkaalle.”

Riita-asioita hoitavat juristit arvioivat asian hoitamisesta asiakkaalle syntyvät kustannukset usein liian suurpiirteisesti niissäkin tapauksissa, joissa asiakas pyytää arviota. Arviota ei pääsääntöisesti tehdä, tai se ei ole riittävän ammattitaitoinen eikä kirjallinen.

Tämä tulee toistuvasti esiin esimerkiksi sovitteluissa käytävissä keskusteluissa. Liian usein ilmenee, ettei asianajallakaan ole käsitystä siitä,

- kuinka paljon hän on laskuttanut asiakasta sovitteluun tultaessa,

- kuinka paljon toimenpiteitä on laskuttamatta,

- kuinka paljon uusia kustannuksia syntyy, mikäli oikeudenkäynti jatkuisi käräjäoikeuden tai hovioikeuden lainvoimaiseen ratkaisuun saakka.

Kuluista käytävä keskustelu ulkopuolisen sovittelijan johdolla onkin hyödyllistä ja tärkeää, jotta asiakkaalle syntyisi viimeistään sovittelussa oikea kokonaiskuva eri vaihtoehdoista ja niiden kustannuksista sekä niihin liittyvistä riskeistä. Ovathan pelkät avustajien palkkiot jo käräjäoikeusvaiheessa 42 %:ssa laajoja riita-asioita suuremmat kuin kantajan koko bruttovaatimus.

Kulut ja asianosaisille syntyvä muu haitta jää helposti ja liian usein nykykulttuurissa lapsipuolen asemaan osapuolten ja heidän oikeudellisten avustajien keskittyessä itse konfliktiin.

Kuluriskiä ja muuta haittaa koskeva todellisuus paljastuu asianosaiselle liian usein vasta siinä vaiheessa, kun se toteutuu. Liian usein asianosaisen riskinkantokyky ylittyy erityisesti tilanteessa, jossa kantokyky on valmiiksi heikentynyt osapuolet oikeuteen tuoneen asian, vaikkapa pieleen menneen asuntokaupan, avioeron tai työsuhteen päättymisen takia.

Oikeudenkäyntikulujen suuruutta koskevien arvioiden käyttämistä voidaan edistää asettamalla oikeudenkäyntiasiamiehelle velvollisuus tehdä perusteltu arvio oikeudenkäynnin eri vaiheiden todennäköisistä oikeudenkäyntikuluista lisättynä muilla haitoilla, joita oikeudenkäynnistä mahdollisesti syntyy.

On syytä ainakin perusteellisesti pohtia myös sitä, tulisiko myös säätää siitä, ettei arviota saisi ilman erityistä syytä ylittää kuin tietyllä prosentilla.

Suomen Sovittelufoorumi pitää myös vakavan harkinnan arvoisena arviomuistion toteamusta lailla tai asetuksella säädettävästä, asianosaisen velvollisuudesta toimittaa oikeudenkäyntikuluarvionsa tuomioistuimelle haastehakemuksensa liitteenä. Kuten arviomuistiossa todetaan, näin asianosainen saisi tietää myös vastapuolen arvioidut oikeudenkäyntikulut. Hänelle syntyisi oikeampi kuva omasta oikeudenkäyntikuluriskistään.

Oikeudenkäyntikuluarvion laatiminen voisi parantaa asianosaisen kykyä ennakoida kuluriskin määrä ja arvioida sitä, miten ja millaisessa menettelyssä hän haluaa asiaansa hoidettavan. Arvion asianmukainen laatiminen hillitsisi oikeudenkäyntikulujen nousua ja parantaisi myös hintakilpailun edellytyksiä.

Kokeneelle oikeudenkäyntiasiamiehelle oikeudenkäyntikulujen ja muun haitan arvioiminen ei ole erityisen vaikeaa tai aikaa vievää. Siksi arviota tulisi myös tarkentaa ja täydentää asian edistymisen myötä oikeudenkäynnin eri vaiheissa.

Suomen Sovittelufoorumin käsityksen mukaan oikeudenkäyntikuluarvion laatimisesta ja sen päivittämisestä on hyviä kokemuksia esimerkiksi Englannista.

Samassa yhteydessä olisi perusteltua arvioida myös sitä, tulisiko asianajajan esimerkiksi Hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden velvoittamana laatia ennen haastehakemusta myös niin sanottu RATNA-, WATNA-, BATNA-analyysi. Tällainen analyysi olisi hyödyllinen osa vaihtoehtoisten riidanratkaisumenetelmien käyttöä koskevaa arviota, joka asianajajan tulee Hyvää asianajajatapaa koskevien sääntöjen kohdan 5.6 mukaan tehdä toimeksiannon kuluessa.

Analyysiä ei luonnollisestikaan toimitettaisi oikeudelle vaan ainoastaan asiakkaalle. Sitä tosin tarkasteltaisiin myös sovittelijan johdolla luottamuksellisesti mahdollisessa tuomioistuinsovittelussa, kuten jo tehdäänkin.

RATNA-, WATNA-, BATNA-analyysit ovat osapuolten päätöksenteossa erittäin hyödyllisiä eikä niihin käytettävä aika ole erityisen pitkä. Ne eivät lisäksi sanottavasti asian hoitamista johtuvia kustannuksia.

4. Sovittelun edistäminen

Suomen Sovittelufoorumi yhtyy arviomuistiossa esitettyyn näkemykseen siitä, että vaikka sovittelu on usein yksittäisessä riita-asiassa asianosaisten edun mukaista, se ei voi olla riita-asioiden lähtökohtainen ratkaisukeino. Myöskään oikeudenkäynti ei saa olla lähtökohtainen ratkaisukeino, kuten se liian usein edelleen on.

Riidan osapuolten kannalta kaikkien ratkaisukeinojen tulisi olla lähtökohtaisesti tasaver- taisia ja riidanratkaisumenettelyksi tulisi valikoitua se, mikä kokonaisarviossa on osa- puolille parhaiten sopiva.

Valtiovallan erityisenä velvollisuutena oikeusvaltiossa on huolehtia siitä, että kansalaisilla on riittävät, todelliset mahdollisuudet saattaa asiansa oikeudenmukaiseen ja laadukkaaseen oikeudenkäyntiin. Tätä tavoitetta edistäisi se, ettei käräjäoikeudessa olisi tarpeettoman paljon oikeudenkäynteihin huonosti soveltuvia asioita, joiden käsittelystä syntyy osa- puolille liian usein myös kohtuuton kuluriski.

Kuten muistiossa todetaan, ihmisillä ja yhteisöillä tulee olla aito mahdollisuus viedä oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva asia yleisen tuomioistuimen käsiteltäväksi täytäntöönpanokelpoisen ratkaisun saamiseksi.

Arviomuistiossa ei kuitenkaan tarkastella sitä, että osapuoli voisi usein oikeudenkäyntiä selvästi halvemmalla ja nopeammin saada itselleen sovittelutuomarin vahvistaman sovinnon täytäntöönpanokelpoiseksi ratkaisuksi esimerkiksi saatavansa perimiseksi.

Mikäli asia saatettaisiin tuomioistuinsovitteluun hakemuksella eikä vasta haastehakemuksen ja vastauksen jälkeen, kuten nykyään tapahtuu yli 95 prosentissa sovitteluun tulevista asioista, asianosaiset voisivat saada toimivan ratkaisun riitaansa, tuhansia euroja halvemmalla. Hakemuksella sovitteluun tulevien asioiden määrää tulisikin pyrkiä voimakkaasti lisäämään.

Sovittelussa syntynyt, täytäntöönpanokelpoinen sekä kantajan että vastaajan lainmukaiset oikeudet ja velvollisuudet sekä heidän muut intressinsä huomioiva sovinto tuottaa kantajalle monesti selvästi paremman kertymän nopeammin ja merkittävästi halvemmalla kuin osapuoli olisi voinut saada lainkäyttömenettelyssä. Samanaikaisesti täytäntöönpanokelpoinen sovinto, jossa voidaan huomioida esimerkiksi vastaajan likviditeettiasema, voi olla myös vastaajan edun mukainen. Tämänkaltaiset tilanteet muodostavat todellisia mahdollisuuksia oikeudenkäyntikulujen pienentämiseen. Siksi niitä tulisi hyödyntää nykyistä useammin.

Suomen Sovittelufoorumin käsityksen mukaan monissa asioissa, sovitteluissa syntyviä täytäntöönpanokelpoisia sovintoja voitaisiin hyödyntää kaikkien osapuolten intressissä selvästi nykyistä enemmän, mikäli sovinnon täytäntöön- panokelpoisuus olisi laajemmin edes oikeudenkäyntiasioita hoitavien juristien kulttuurillisessa tietoisuudessa.

Sovittelun kuluja ja haittaa pienentävät vaikutus ei luonnollisesti liity itse oikeudenkäynteihin. Kuten muistiossa todetaan, vaikutus syntyy sovittelussa.

Suomen Sovittelufoorumi ei yhdykään arviomuistiossa esitettyyn näkemykseen, ettei sovitteluun olisi perusteltua mennä vain täysimittaisen oikeudenkäynnin aiheuttamien kustannusten pelossa. Monesti tämä olisi viisasta. Myöskään arviomuistion johtopäätös, että sovittelu ei tällöin olisi riidan osapuolten todellinen valinta, koska sovittelussa ta- voitteen kestävän jo kohtuullisen ratkaisun aikaansaamiseksi tuskin toteutuisivat, ei ole mielestämme oikea. Sellaisissakin sovitteluissa, joihin osapuolet ovat menneet pää- asiallisesti tai jopa yksinomaan oikeudenkäyntikuluriskin minimoimiseksi, osapuolen ta- voite kestävän ja kohtuullisen ratkaisun osalta toteutuu varsin hyvin. Näkemys siitä, et- tei näin voisi sovittelussa tapahtua, on perusteeton.

Helsingissä 30.6.2021

Pirkko Hämäläinen

Puheenjohtaja

Antti Heikinheimo

Varapuheenjohtaja

Lausunnon ensisijainen laatija

Heikinheimo Antti
Suomen Sovittelufoorumi ry